

Hâkimin Rüşvet Almaması Gerektiğiyle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi

Öz: Rüşvet, İslâmiyet'in üzerine hassasiyetle eğildiği adâlet sistemini temelden sarsmakta, haklı ile haksızın birbirinden ayırt edilememesine ve temelde devlet düzeninin bozulmasına zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada ilk olarak rüşvetin yasaklandığına dair rivayetler daha çok metin ekseninde ele alınarak genel bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise asıl konumuz olan adâleti gerçekleştirmede en büyük rolü oynayan hâkimlerin rüşvet almalarını yasaklayan hadisler, sened ve metin yönünden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Tespit edebildiğimiz kadaryla bu konudaki hadislerle ilgili herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Adâletin İslâmiyet nezdindeki değeri göz önünde bulundurulduğunda doğrudan hâkimlerin muhatap kılındığı bu hadislerin incelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çalışmada tarihsel süreç içerisinde diğer din ve milletlerde rüşvet alan insanlara ve özellikle hâkimlere karşı nasıl bir tutum sergilendiği, hâkimlerde olması gereken nitelikler gibi konulara da değinilmiştir. Hadislerin değerlendirilmesi yapılırken hadis şârhlerinin, muhaddis ve fakihlerin konuyla ilgili görüşlerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Rüşvet, Hâkim, Râşî, Mürteşî.

Evaluation of Hadiths on the Judge's Refusal to Take Bribes

Abstract: Bribery fundamentally undermines the system of justice, which Islam is sensitive to, and paves the way for the inability to distinguish between the righteous and the unrighteous and basically the deterioration of the state order. In this study, first of all, the narrations on the prohibition of bribery are analyzed mostly on the textual axis and a general framework is tried to be drawn. Afterwards, the hadiths prohibiting bribery of judges, who play the biggest role in the realization of justice, were evaluated in terms of sened and text. As far as we have been able to determine, no study has been conducted on the hadiths on this subject. Considering the value of justice in Islam, it is necessary to examine these hadiths that directly address judges. In the study, issues such as the attitude of other religions and nations towards people who take bribes and especially judges in the historical process and the qualities that judges should have are also mentioned. While evaluating the hadiths, the opinions of hadith commentators, muhaddiths and jurists on the subject are also included.

Keywords: Hadith, Bribery, Hâkim, Râshî (Briber), Murtashî (Venal).

Hayire
YÜKSEK*
Ayşe
GÜLTEKİN**

* Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı. E- Posta: gulistan_1024@hotmail.com - ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4202-4372>

** Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı. E-Posta: ayse.gultekin@usak.edu.tr - ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0088-880X>

Giriş

Rüşvet, kelime olarak hak olmayan bir şeyi hak imiş gibi göstermek amacıyla verilen şeydir. Rüşvet veren kişiye râşi, haksız yere birine yardım ederek rüşvet alan kişiye de mürteşi denir. Hakkı olan bir şeye erişmek için veya kendisinden bir zulmü def etmek için verilen şey ise rüşvet kapsamında değerlendirilmemektedir. Tâbiînden bazı kimseler, zulüm korkusuyla canını veya malını korumak için bir şey verilmesinde bir beis görmemekte, bu bağlamda İbn Mes'ûd'un Habeşistan'da bir nedenden ötürü tutuklanıp iki dinar vererek bundan kurtulması rüşvet sayılmamaktadır.¹

Genel olarak rüşvetin seyrine bakıldığında daha çok iktisâdî kriz ve savaşlarda rüşvet suçunun işlenme oranının arttığı ancak devletin kalkınmasının en üst düzeyde olduğu dönemlerde bile bu suçun işlenmesine engel olunamadığı görülmektedir.² Bu da rüşvetin meydana gelmesinin asıl sebebinin devletin kalkınma gücünden ziyade insanlar arasında maddî açıdan eşitsizlik, çıkar hırsı gibi psikolojik nedenlerden kaynaklandığını göstermektedir.³

Eski dönemlerden bu yana toplumun kanayan yarası olarak kabul edilen rüşvet, yalnızca İslâm'da değil diğer ilâhî dinlerde de yasaklanmıştır. Hatta eski Hint, Mısır, İran, Sümer ve Yunan toplumlarında da rüşvetle mücadele edilmiştir. Roma hukukunda rüşveti kabul eden hâkimlere ölüm cezası verilmesi gibi bilhassa adlî rüşvetin kapsamına giren hususlarda çok ağır yaptırımlar uygulanmıştır.⁴

Eski Ahid'de de hediye ve rüşvet alan önderler, yargıçlar, adâletten ayrılarak rüşvetin izinden giden şehir halkı yerilmektedir. Bu durumun Eski Ahid'in birçok bahsinde tafsilatlı olarak yer alması, rüşvetin o zamanki Yahudiler arasında da bir hayli iştihar ettiğini göstermektedir.⁵

Çin'de rüşvetin oldukça yaygın olduğu, yöneticilerin birbirlerine sık sık rüşvet verdikleri, yargıç olan kimselere rüşvet verilmesi halinde idama mahkum olan kişilerin bile ölümden kurtulabildiği bilinmektedir. İslâm'dan önceki Hun ve Göktürkler de Çin'den etkilenmişler ve rüşvet alıp vermekte bir beis görmemişlerdir.⁶

Cahiliye döneminde rüşvet, ihtikâr, ölçü tartıda hîle, hukukî boşluklardan istifade edilerek ortaya çıkan ancak suç olarak görülmemeyen tasarruflardandı.⁷ İslâm'dan önceki Arap topluluklarında hukuk kuralları gelenek ve göreneklere göre uygulanmakta olup kabile başkanı denilen şeyh veya hakemler yargılama görevini yürütmekteydiler. Bu hakemlerin rüşvet almadıklarına dair kesin bilgi sahibi olmamakla birlikte insan

¹ Ebû's-Seâdât Meccüddîn el-Mübârek b. Esrûddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî suht *ve'l-eser*, thk. Tahir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Ahmed et-Tanâhî, (Mekke: el-Mektebetü'l-Faysaliyye, ts.), 3/226.

² Ahmet Mumcu, *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devleti'nde Rüşvet (Özellikle Adlî Rüşvet)*, (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1985), 50-51.

³ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 19.

⁴ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 22-41.

⁵ Saffet Köse, "Rüşvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/304.

⁶ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 62.

⁷ Zekeriyâ Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*, (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022), 146.

olmaları hasebi ile birtakım zaafiyetleri olduğu anlaşılmaktadır.⁸ Bununla birlikte mahkemede hüküm verecek olan hakemlerde özellikle şeref, doğruluk, güvenilirlik, tecrübe ve deneyim gibi güzel meziyetlerin olması da gerekmektedir.⁹

İslamiyet'in ilk yıllarında Müslümanların Habeşistan'a hicret ettikleri dönemde henüz Müslüman olmayan Abdullah b. Ebî Rebîa ve Amr b. Âs, Müslümanları bu mücadelesinden vazgeçirmek ve Habeş kralı Necâşî'yi ikna edebilmek için Necâşî'nin en yakınındaki tüm patriklere hediyeler vermiş ve Müslümanları kötüleyerek onların kendilerine teslim edilmeleri gerektiğini anlatmıştır. Bu amaçla aynı şekilde Necâşî için de hediyeler hazırlayarak Müslümanların hem kendi atalarının dinine hem de Hristiyanların dinine karşı gelecek bidat bir din icat ettiklerini öne sürmüşlerdir. Necâşî'nin İsa Peygamber hakkında ne düşündüklerini sorması üzerine Ca'fer b. Ebî Tâlib, onun Allah'ın kulu, elçisi ve ruhu olduğunu, bakire, iffet sahibi olan Meryem'e bıraktığı bir kelimesi olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Necâşî, kendisine dağlar kadar altın verilse bile Müslümanları incitmeyeceğini ve onlara teslim etmeyeceğini belirtmiştir. Allah'ın krallığı kendisine verirken ondan rüşvet almadığını ve kendisinin de bu krallığını kötüye kullanarak rüşvet alamayacağını ifade ederek getirilen bütün hediyelerin iade edilmesini istemiştir.¹⁰ Bu ifadelerden rüşvetin çıkarılmasını sağlanması adına İslâmiyet'in ilk yıllarında da insanlar arasında yaygın bir şekilde kullanılarak varlığını koruduğu anlaşılmaktadır.

Medine döneminde Hz. Peygamber, Müslümanlar arasındaki ihtilafları bizzat çözüme kavuşturan bir hâkimdi. Uzak bölgelerdeki kabilelerin İslâmiyet'e girmesiyle birlikte buradaki insanlara İslâmı anlatmak, sorunları adâlet çerçevesinde çözüme kavuşturmak için Medine'den memur, vali ve hâkim atamaları yapılmaya başlanmıştı.¹¹ Hz. Peygamber, eyâletlere gönderdiği hâkimlerde adâletle hükmetme, emirlere aykırı hareket etmeme, her türlü işte yasaklardan sakınma, duruşma esnasında davalı ve davacıların aynı anda hazır bulunmaları, öfkeliyken hüküm vermeme gerektği gibi adli sürecin işleyişiyle ilgili talimatnameler veriyor, uyacakları kuralları bildiriyordu.¹² Hz. Peygamber, hâkimleri tayin ederken onların üstün özelliklerini bilmesine rağmen yine de onları bir nevi hâkimlik stajı mahiyetinde bir sınavdan geçirerek hâkimlik görevine ehil olup olmadıklarını bu şekilde tespit ediyordu. Muâz, Şureyh, Hz. Ali ve Ka'b b. Sûr yapılan bu sınavları başarıyla geçerek hâkimlik mesleğine tayin edilmişlerdi.¹³

Hz. Peygamber, Muâz b. Cebel'i Yemen'e kadı olarak gönderirken kendisine yargılama usûlü hakkında nelere dikkat edeceğini sormuş, o da önce Kur'ân ile sonra sünnetle ve kendi içtihadı ile yargılama yapacağını dile getirmiş, Resûlullah da bu cevaptan hoşnut

⁸ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 49.

⁹ Erkut, *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku*, 176.

¹⁰ Ebû Ömer Cemâlüddin Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *ed-Dürer fi ihtisâri'l-meğâzî ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf, 2. Basım, (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1119), 134-137.

¹¹ Murat Akarsu, "İlk Dönem İslâm Tarihinde Yargının Kurumsallaşmasında Dört Halifenin Rolü", *Eskiye Dergisi*, 37 (Aralık 2018), 59.

¹² Hüseyin Vehbi İmamoglu, "Hz. Peygamber Döneminde Hukusal Gelişim ve Yargısal Örgütlenme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3/2, (Şubat 2013), 161.

¹³ Fahrettin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatının Ortaya Çıkışı ve İşleyişi*, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1975), 89.

olmuştur.¹⁴ Bu rivayet, Hz. Peygamber'in tayin ettiği hâkimlerin nasıl hükümde bulunmaları gerektiğine dair izledikleri yöntemi göstermesi bakımından önemlidir. Bu manada İslâm yargılama hukukunun temellerini ilk olarak Hz. Peygamber'in attığını söyleyebiliriz. Bir başka örnekte ise Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi Yemen'e hâkim olarak gönderdiğinde Hz. Ali yaşı küçük olduğu için nasıl hüküm vermesi gerektiğini bilmediğini söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in ona, huzuruna iki hasım geldiğinde birini dinlediği gibi diğerini de dinleyinceye kadar hükümde bulunmaması gerektiğini salık vermesi, hâkimlerin adâlet sistemine ne kadar dikkat etmeleri gerektiğini gösteren en önemli delillerdendir.¹⁵

İslâmîyetin ilk geliştiği yıllarda Eski Arapların ahlâkî kuralları devam etmekte olup birbirlerine olan muâmelelerinde de dürüstlük ve adâlet anlayışı hâkimdi. İnsanlar arasındaki ciddi anlaşmazlıkları Hz. Peygamber bizzat kendisi çözüme kavuşturmaktaydı. Hz. Peygamber, Medine'ye hicretten sonra görevlendirdiği bazı kişilere (âmil) zekât toplama görevini vermiş, gelirin bir kısmı da bu kimselere ücret mahiyetinde verilmiştir.¹⁶

Hz. Peygamber'in vefatından sonra hilâfete gelen Hz. Ebû Bekr'in halifeliği, oldukça kısa sürmüş, bu dönemde toplumun örgütlenmesi tam anlamı ile teşekkül etmemiştir. Hz. Ömer döneminde adâleti inşa edecek olan kamu görevlilerinin ilk kez tayin edildiği görülmektedir. O, birçok kadıyı bizzat kendisi tayin etmekte, kadıların görevlerini yaparken azami ölçüde dikkat etmelerini ve hassas davranmalarını istemektedir. Hz. Ömer'in Kûfe'ye kadı olarak görevlendirdiği Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye yazdığı mektubunda kadıların rüşvet almalarını zımnen yasakladığı görülmektedir.¹⁷ Bu mektup hakkında, yargının önemi, duruşma sırasında uyulması gereken kurallar, ispat vasıtaları, taraflar arasında sulh ve şartları, kanunların yorumlanması ve boşlukların doldurulması, hatalı kararların tashihi, yargı kararlarının uygulamanın önemi gibi yargı hukukunun temel ilkelerini özetlediği için İslâm yargı hukukunun temelini oluşturduğu şeklinde değerlendirmeler yapılmaktadır.¹⁸

Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde Medine'de bir sorun olduğu zaman Hz. Osman bu sorunu istişare yöntemiyle çözmeye çalışmakta ve bir nevi kazâ heyeti sayılan sahâbenin görüşlerine de başvuruyordu. O, hırsızlık ve alışveriş gibi davalara bizzat kendisi bakmaktaydı. Medine'de günlük altı dirhem maaş alan Zeyd b. Sâbit de kadı olarak görev yapmaktaydı.¹⁹ Hz. Peygamber'in vilâyetlere gönderdiği ilk kadı olan Hz. Ali de kendi döneminde ticaret, hırsızlık gibi davalara bizzat kendisi bakmakta olup Hz. Peygamber'in sağlığında ve vefatından sonra çıkan ihtilafların çözümü için icthadlarda bulunmaktaydı. Hz. Ali, vilâyetlere, bilgili, halkın takdirini kazanmış kişileri kadı olarak

¹⁴ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdi, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdül-Humeyd. 4 Cilt. (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.), Ebû Dâvûd, "Akdıye", 11 (No. 3592).

¹⁵ Ebû Dâvûd, "Akdıye", 6 (No. 3582).

¹⁶ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 49-50.

¹⁷ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 49-52.

¹⁸ Rifat Uslu, "İslâm Yargı Hukukunda Hâkimlik Müessesesi", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/4 (Ekim 2018), 68.

¹⁹ Akarsu, "İlk Dönem İslâm Tarihinde Yargının Kurumsallaşmasında Dört Halifenin Rolü", 68.

atayıp Kâdı Şüreyh gibi görevinde başarılı olanları terfi ettirerek ödüllendirmekteydi.²⁰

Emeviler döneminde kadılık mesleği değer kazanmış, ancak kadılık görevinin zorluğu ve rüşvet almanın kolaylığı nedeniyle rüşvet de bu dönemde yaygınlaşmaya başlamıştır. Abbasi döneminde ise kadıları tayin etme görevi valilerden alınarak bizzat halifelere tevdi edilmiş ve bu dönemde kadıların maaşları da oldukça yükseltilmiştir. Bu durum kadıların ciddi imtiyazlara kavuşmalarına ve rüşvetin de oldukça yayılmaya başlamasına neden olmuştur.²¹

Rüşvet, Selçuklular döneminde de varlığını devam ettirmekte olup o dönemde emirler bu yolla zengin olmaktaydılar.²² Bizans'ta da rüşvet olgusu oldukça yaygın halde olup harç-ücret anlayışının getirdiği gelirin çok fazla olması, maliye memurluklarından hassa askerliklerine kadar birçok makamın satılır hale gelmeye başlamasına neden olmaktadır.²³

Osmanlı devletinde I. Bâyezid döneminde rüşvet, devletin adâlet teşkilatına kadar girmiştir. Bu dönemde özellikle kadıların rüşvetçiliği artmış ve devlet bunları engelleme adına birtakım önlemler almıştır. Kânûnî'nin son dönemlerinde ise rüşvet, devletin tüm organlarına nüfuz etmiştir. XVII. ve XVIII. yüzyıllarda devletin gerileme dönemiyle birlikte rüşvet kendini iyice hissettirmiş, devlet makamına artık liyakatlı kişiler değil, en çok parayı veren kişiler atanır hale gelmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda da rüşvet hediye şeklini alarak devletin tüm organlarında işleyişini sürdürmüştür.²⁴ Rüşvet ve sahtekarlıkla mücadelede görevden alma, sürgün hatta katle kadar giden cezalar verilmiştir. Örneğin kadılar taifesinden zağra-i atik müvekkili (fermanlara tuğra çeken kimse) Mehmet Bey, sahte ferman düzenlediği gerekçesiyle Limni Adasına sürgün edilerek cezalandırılmıştır.²⁵ Bunun gibi daha birçok ceza ve önlem alınsa da Osmanlı devletinde görülen ekonomik, askeri ve sosyal gerilemelerin de etkisiyle rüşvetin ilerleyişi durdurulamamıştır. Tarihi süreç beraberinde bir devamlılık da getirdiği için rüşvet, ilk dönem toplumlarından günümüze kadar form değiştirerek varlığını sürdürmüştür.

Rüşvetin tarih boyunca tüm toplumlarda rastlanan ve ilahi dinler tarafından yasaklanan bir vakıa olduğu ortadadır. İlahi bir dine mensup olsun olmasın toplumların her dönemde rüşvet suçuna değişik yaptırım ve ağır cezalar uygulamaları da insan tabiatının, adaleti engelleyen bir durum olarak değerlendirilen rüşveti kabul etmediğini göstermektedir. Rüşvet konusu genellikle İslam hukuku kapsamında değerlendirilmiştir. Mevcut tezler içerisinde tespit edebildiğimiz iki tez de İslam hukuku alanında yapılan tezler olup konu genel kapsamda değerlendirilirken hâkimin rüşvet almasıyla ilgili konulara da atıfta bulunulmuştur.²⁶ Saffet Köse'nin "İslam

²⁰ Akarsu, "İlk Dönem İslâm Tarihinde Yargının Kurumsallaşmasında Dört Halifenin Rolü", 69-70.

²¹ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 58.

²² Erdoğan Merçil, "Selçuklularda Zengin Emirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1/28 (Haziran 2013), 202.

²³ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 81.

²⁴ Kemal Daşcıoğlu, "Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekarlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler", *Sayıştay Dergisi*, 59 (Ekim 2005), 120-121.

²⁵ Daşcıoğlu, "Osmanlı Döneminde Rüşvet", 121.

²⁶ Mehmet Ümütlü, *İslam Hukukunda Rüşvet Suçu ve Hukukî Sonuçları* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Ömer Faruk Şentürk, *İslam*

Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası” makalesinde de rüşvetin tanımı, diğer dinlerde rüşvet, rüşvet suçu ve cezası, hakimliğe atanmak için rüşvet verilmesi, rüşvet alan hakimlerin verdiği hükümler gibi konular İslam hukuku ekseninde incelenmiştir. Ancak hakimlerin rüşvet almalarının yasaklandığı hadisler hakkında herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. Hadislerde rüşvet konusunu inceleyeceğimiz bu makalede konuyla ilgili rivayetler iki bölümde incelenecek, ilk bölümde sadece genel olarak rüşvetin yasaklandığı rivayetler, ikinci bölümde ise hakimlerin rüşvet almasının haramlığı konusundaki rivayetlerin tahlil ve değerlendirilmesi yapılacaktır.

1. Genel Olarak Rüşvetin Yasaklandığı Hadislerin Değerlendirilmesi

“Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkeme hâkimlerine) vermeyin.”²⁷ âyeti hem genel manada rüşveti yasaklamakta hem de özellikle yetkili kimselere, hâkimlere rüşvet verilmemesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Rüşvetle ilgili hadislerde genellikle Allah ve Resûlü'nün lanetinin, rüşvet alanların ve verenlerin üzerine olduğu, rüşvet alanın da verenin de cehennemlik olduğu gibi bu günahı işleyenlerin yaptırımı yüksek cezalarla karşılaşacakları ifade edilmektedir. Bu konuda en meşhur rivayet şudur:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذُئْبٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ»

Abdullah b. Amr şöyle dedi: “Resûlullah (s.a.v.) rüşvet verene de alana da lanet etti.”²⁸

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce Abdullah b. Amr tarihi ile rivayet etmişlerdir.²⁹ Tirmizî bu hadisin “hasen sahih” olduğunu belirtmiştir.³⁰ Elbânî de bu hadislerin sahih olduklarını zikretmiştir.³¹ İbn Mâce, “Resûlullah'ın laneti” yerine “Allah'ın laneti” lafzını kullanmıştır.³²

Ahmed b. Hanbel, aynı lafız ve senedle hadisi rivayet etmiş, Şuayb Arnâvût isnadının

Hukukunda Rüşvet (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996); Saffet Köse, “İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11, (2008).

²⁷ *Kur'ân-ı Kerîm Açıklamalı Meâlî*, çev. Ali Özek, Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2015), el-Bakara 2/188.

²⁸ Ebû Dâvûd, “Akdiye”, 4 (No. 3580).

²⁹ Ebû Dâvûd, “Akdiye”, 4 (No. 3580); Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezid) et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1975), Tirmizî, “Ahkâm”, 9 (No. 1337); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-Arabiyye-Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.), İbn Mâce, “Ahkâm”, 2 (No. 2313).

³⁰ Tirmizî, “Ahkâm”, 9 (No. 1337).

³¹ Ebû Dâvûd, “Akdiye”, 4 (No. 3580); Tirmizî, “Ahkâm”, 9 (No. 1337); İbn Mâce, “Ahkâm”, 2 (No. 2313).

³² İbn Mâce, “Ahkâm”, 2 (No. 2313).

kavî, ricâlinin ise Şeyhayn'ın sika ricâlinin olduğunu zikretmiştir.³³ Hadisi İbn Hibbân, Beyhakî ve Hâkim en-Nîsâbü'rî de aynı sened ve benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir.³⁴ Zehebî, *Telhîsü'l-Müstedrek* adlı eserinde hadisin sahîh olduğunu söylemiştir.³⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm aynı senedle ve "Resûlullah" yerine "Allah" lafzını getirmek suretiyle bu hadise yer vermiştir.³⁶ Taberânî de bu hadisleri benzer lafızlarla ve aynı senedle Abdullah b. Amr tariki ile (*Mu'cemü'l-kebir*'inde Ümmü Seleme tariki ile) rivayet etmiştir.³⁷

Lanet, Allah'ın rahmetinden uzak olmak manasına gelmektedir. "Resûlullah bir kişiye lanet etti." denildiğinde Resûlullah'ın o kişinin ilâhî rahmetten uzak olduğunu bildirdiği manası da çıkarılabilir.³⁸ Buradaki lanet kelimesinin anlaşılması için öncelikle bu kelimenin İslâm'dan önceki kullanımlarını incelemek gerekmektedir. Câhiliye döneminde la'în kelimesinin kabilesinden kovulan biri için kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemde kabilenin anlayışına ters bir davranışta bulunan bir kimse kabilesinin himayesinden yararlanamaz ve bir nevi kabilesinden kovulmuş sayılırdı. Bu durumda olan kişiye de la'în denilirdi. Kuran'da lanet kelimesi, Allah'ın rahmetini kesmesi, ahirette ise cezalandırılacağı manalarını taşımaktadır.³⁹ Dolayısıyla lanet kelimesinin tercih edilme nedeninin caydırıcılık olduğu söylenebilir.

Rüşvetin yasaklanmasıyla ilgili diğer bir rivayet de şöyledir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَهْلٍ بْنُ أَبِي بَرْقَانَ قَالَ: نَا عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ قَالَ: نَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذَبِّبٍ، عَنْ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: قَالَ

³³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel el-Ehâdis müzile bi ahkâmi Şuayb Arnavût aleyhâ*, (Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 2/164 (No. 6532).

³⁴ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahihu İbn Hibbân bi tertibi İbn Balabân*, thk. Şuayb Arnavût, 2. basım, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 11/467 (No. 5076); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ li'l-Beyhakî ve fi zeylihî el-Cevherü'n-Nakî*, birinci basım, 10 cilt, (Haydarabad: Meclisü Dâireti'l-Meârif, 1344), Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/138 (No. 20982); Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, (Zehebî'nin *Telhîsi* ile birlikte) thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, 4 Cilt. (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411-1990), Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4/115 (No. 7066).

³⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Telhîsü'l-Müstedrek (Hâkim'in Müstedrek'i ile birlikte)*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, 4 Cilt. (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411-1990) 4/115 (No. 7066).

³⁶ Ebû Bekr Abdürrezzak b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî, *el-Musanef*, thk. Habîbürrahman el-A'zamî, (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1403/1983), 8/148 (No. 14669).

³⁷ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.), 23/398 (No. 951); Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarik b. 'Avdullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, (Kahire: Dârü'l-Harameyn, ts.), *el-Mu'cemü'l-evsat*, 2/295 (No. 2026); Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr (er-Ravdu'Dâni)*, thk. Muhammed Şekür, 2. Basım, 2 cilt, (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî – Ammân: Dâru Amâr, 1985), 1/57 (No. 58).

³⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*, çev. Haydar Hatipoğlu (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983), 6/368.

³⁹ Ramazan Meşe, "Kuran'da Lanet Kelimesinin Semantik Analizi", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6/1 (2015), 222.

النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الرَّاشِي وَالْمُرْتَشِي فِي النَّارِ»

Abdullah b. Amr şöyle dedi: “Rüşvet alan da rüşvet veren de cehennemdedir.”⁴⁰

Bu hadisi Taberânî, Abdullah b. Amr tariki ile *Mu‘cemü’s-sağîr* ve *Mu‘cemü’l-evsat* adlı eserlerinde rivayet etmektedir. Bezzâr’ın *Müsned*’inde de başka bir tarikle bu hadise yer verilerek yalnızca Abdullah b. Amr’dan gelen rivayetin bilindiği zikredilmektedir.⁴¹ Elbânî, Taberânî’nin rivayet ettiği bu hadisin ravilerinin sika ve maruf olduğunu zikretmektedir.⁴² İbnü’l-Mülâkkın da isnadının ceyyid olduğunu ifade etmektedir.⁴³

Ebû Humejd es-Sâ’idî’den nakledilen zekât toplamakla alakalı bir hadiste de rüşvet almanın yasak oluşu kıyamet gününün sahnelerine atıf yapılarak gayet belîğ bir şekilde şöyle anlatılmaktadır; “Resûlullah (s.a.v.) İbn Lûtbe’yi zekat toplaması için gönderdi. Döndüğünde “Bu sizindir, bunlar da bana verildi.” dedi. Bunun üzerine Nebî (s.a.v.) “Eğer o kişi sözünde doğru ise babasının ya da annesinin evinde otursaydı da kendisine hediye gelseydi ya! Allah’a yemin ederim ki sizden biriniz haksız olarak bir şey alırsa, kıyamet gününde o aldığı şeyi yüklenmiş vaziyette Allah’ın huzuruna çıkar. Ben sizden herhangi birinizin Allah’ın huzuruna böğüren bir deve veya bir inek ya da meleyen bir koyun yüklenmiş vaziyette mi çıkacağınızı kesinlikle bilemem. Daha sonra Resûlullah (s.a.v.) koltuklarının altı görülünceye kadar ellerini havaya kaldırıp ‘Allah’ım! Tebliğ ettim mi?’ dedi.”⁴⁴ Hadis müttefekun aleyhtir. Ayrıca Ebû Dâvûd’un *Sünen*’inde aynı tarikle yer almış, Elbânî bu hadisin sahih olduğunu zikretmiştir.⁴⁵

Hediye almanın rüşvetle ilişkisi kapsamında Ebû Humejd es-Sâ’idî’nin Resûlullah’tan rivayet ettiği şu hadisi de aktarmak yerinde olacaktır: “*Ummâllerin hediye almaları*

⁴⁰ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat*, 2/295 (No. 2026); Taberânî, *el-Mu‘cemü’s-sağîr*, 1/57 (No. 58).

⁴¹ Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî, *Müsnedü’l-Bezzâr Bismî’l-Bahrî’z-Zehâr*, thk. Mahfuz Rahman Zeynullah, (Medine: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 1988/2009), 3/247 (No. 1037).

⁴² Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, *Da’îfü’t-Terğîb ve’t-Terhîb*, (Riyad: Mektebetü’l-Meârif li’-Neşr ve’t-Tevzî’, 2000), 79.

⁴³ Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alf b. Ahmed el-Ensârî el-Misrî İbnü’l-Mülâkkın, *el-Bedrü’l-münîr fi tahrîri’l-ehâdis ve’l-âsârî’l-vâkıa fi’ş-şerhi’l-kebîr*, thk. Mustafa Ebû’L-Gayt, Abdullah b. Süleyman, Yasir b. Kemal, 9 Cilt, (Riyad: Dârü’l-Hicret li’-Neşr ve’t-Tevzî’, 2004), 6/469.

⁴⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu’fî el-Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir. 9 Cilt. (byy: Dâru Tavku’n-Necat, 1422), Buhârî, “Hiyel”, 15 (No. 6979); Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahihu Müslim*. ed. Muhammed Fuad Abdülbâkî (Beyrut: Dâru İhyâ’it-Türâsî’l-Arabî, ts.), Müslim, “İmare”, 27 (No. 1832); Ebû Dâvûd, “İmare”, 11 (No. 2946); Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Müsnedü’s-Şâfiî*, (Beyrut: Dâru’l Kütübî’l-İlmiyye, 1400), Şâfiî., *el-Müsnedü’s-Şâfiî*, 1/98; Abdürrezâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 4/53 (No. 6950); Ebû Bekr Abdillâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfi, *el-Kitâbü’l-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsâr*. ed. Kemal Yusuf el-Hût, (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1409), İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/444 (No. 21962); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/423 (No. 23646); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl b. Behram b. Abdussamed ed-Dârimî et-Temimî. *Sünenü’l-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed. 4 Cilt. (Arabistan: Dâru’l-Muğnî li’-Neşr ve’t-Tevzî’, 1412-2000), 2/1038 (No. 1711); Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî et-Tahâvî, *Şerhu Müşkilil’-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâvût, 16 cilt, 1. Basım, (Beyrut: Müessesetu’r-Risale, 1994), Tahavî, *Şerhu Müşkilil’-âsâr*, 11/118 (No. 4334); Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-evsat*, 9/55 (No. 9114); Taberânî, *el-Mu‘cemü’s-sağîr*, 2/90 (No. 838); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, 7/16 (No. 13552).

⁴⁵ Ebû Dâvûd, “İmare”, 11 (No. 2946)

*gulûldür. (Hakkı olmayan mala el uzatıp hıyanet etmektir.).*⁴⁶ İbnü'l-Mülakkın (öl. 804/1401), Ebû Humeyd es-Sâ'idî'nin Resûlullah'tan rivayet ettiği bu hadisin senedinin hasen olduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Nevevî (öl. 676/1277), bir önce bahsi geçen zekat toplamakla görevlendirilen İbn Lütbe hadisini ummâllerin hediye almalarını haram olması bâbında zikretmektedir.⁴⁸ Bedreddin Aynî (öl. 855/1451), "hedâyâ'l-ummâl" bâbında "ummâl" kelimesinin "âmil" kelimesinin çoğulu olduğunu ve "âmil" kelimesinin Müslümanların işlerini idare eden ve üzerine alan kimseler olduğunu ifade etmektedir. "هدايا العمال غلول" ve "هدايا الأمراء غلول" hadislerinde geldiği gibi o bâbı bu şekilde açıklamış olmaktadır.⁴⁹ Yine bu kapsamda Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edilen şu hadis de zikredilebilir: "Emirlerin hediye almaları hırsızlıktır."⁵⁰ Heysemî (807/1405), *Mecmau'z-zevâid*'de Câbir b. Abdillâh tarihi ile nakledilen bu hadisin isnadının hasen olduğunu zikretmektedir.⁵¹

Rüşvetle ilişkilendirilebilecek bir başka hadiste Resûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Ey insanlar! Sizden biriniz bizim işimizin başına getirilir de o işten hâsıl olan bir işneyi veya daha küçüğünü bizden gizlerse (gizlediği şey onun boynuna geçecek) bir (bukağı) zincirdir. (Bu kimse) kıyamet gününde Allah'ın huzuruna onunla gider." Ensardan siyah bir adam ayağa kalktı. -Râvî Adî b. Amîra el-Kindî "Sanki (şu anda) ben o adamı görüyor gibiyim" demektedir- "Ey Allah'ın Resûlü! Görevimi benden geri al." dedi. Peygamber ona "Bu sözü söylemenin sebebi nedir?" diye sordu. O da "Ben seni şöyle şöyle derken işittim." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Ben bu sözü yine de söylüyorum. Bizim bir işte görevlendirdiğimiz kimse, bu görevi esnasında halktan almış olduğu malların azını da çoğunu da bize getirsin. Bu işinden dolayı kendisine verilene alsın. Alınması yasaklanan şeyi de almasın." buyurdu.⁵²

Mezkur hadisi Müslim, Ebû Dâvûd ve Ahmed b. Hanbel, Adî b. Amîra el-Kindî tarihi ile benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir.⁵³ Elbânî, Ebû Dâvûd'un bu rivayetinin sahih olduğunu zikrederken Şuayb Arnâvût, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen hadisin isnadının Müslim'in şartına göre sahih olduğunu söylemiştir.⁵⁴ Abdürrezzâk b. Hemmâm, İbn Ebî Şeybe, İbn Huzeyme, Beyhakî ve Taberânî de aynı senedle ve benzer rivayetlerle bu hadise yer vermişlerdir.⁵⁵

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/424; Gulûl kelimesi, mal taksimi yapılmadan önce malları gizlice çalmak, hıyanet etmektir. Bk. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye fî garîb'l-hadis*, 3/380.

⁴⁷ Ebû Hafs Sirâcuddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî İbnü'l-Mülakkın, *Tuhfetü'l-muhtâc ilâ edilleti'l-minhâc*, thk. Abdullah b. Sîaf el-Lihyânî, 2 cilt, 1. Basım, (Mekke: Dâru'l-Hira, 1406), 2/572-573 (No. 1772).

⁴⁸ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahihi Müslim b. Haccâc*, 2. Basım, 8 cilt, (Beyrut: Dâru'l-hayâti't-Türâsî'l-Arabî, 1392), 12/219, Müslim, "İmâre", (1832), 26.

⁴⁹ Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüdîin Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-gâfir şerhu Sahih'l-Buhârî*, (Beyrut: Dâru'l-fikir,ts.), 24/252.

⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/444 (No. 21958); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 5/168 (No. 4969); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 10/138 (No. 20978).

⁵¹ Ebû'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmau'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk. Hüsâmeddin el-Kudsî, 10 cilt, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994, 1414), 4/151 (No. 6743).

⁵² Ebû Dâvûd, "Akdiye", 5 (No. 3581).

⁵³ Müslim, "İmâre", 30, (No. 1833); Ebû Dâvûd, "Akdiye", 5 (No. 3581); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/192 (No. 17753).

⁵⁴ Ebû Dâvûd, "Akdiye", 5 (No. 3581); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/192 (No. 17753).

⁵⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 4/57 (No. 6955); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 6/525 (No.

Söz konusu hadiste memurların görev sırasında halktan topladıkları malları hangi sıfatla alırlarsa alsınlar devlet hazinelerine teslim etmelerinin gerekliliği anlatılmaktadır. Şayet geri vermezlerse ahiret gününde aldıkları o malların bukağı şeklinde o görevlilerin ayağına geçirileceği ifade edilmektedir. Çünkü görevli kişilerin aldıkları o mallar rüşvet sayılmaktadır.

Bu açıdan memurun, önceden hediyeleştiği kimseler ve akrabalarından başka kimselerden hediye alması haramdır. Sıla-i rahim sayıldığı için akrabalarından, eski muhabbetlerinin süregelmesi için adeti olduğu üzere önceden hediye aldığı kimselerden hediye kabul etmesi caizdir. Ancak bu istisnaların dışındakilerden hiçbir surette hediye kabul edemezler. Söz konusu hadis ve “Memurların hediye alması ihanettir.” hadisi de bu durumu açıkça ifade etmektedir.⁵⁶

İslâmiyet’in üzerine hassasiyetle eğildiği adâlet sistemini zedeleyen en önemli unsur olan rüşvet, hadislerden de anlaşılacağı üzere büyük bir günah olduğuna işaret edilerek yasaklanmaktadır. Ali el-Kârî’nin, rüşveti hakkı iptal ederek batılı daim kılmak üzere verilen menfaat olarak değerlendirdiği, zulmü önlemek için menfaat verilmesinde bir sakınca olmadığını belirttiği ifade edilmektedir. Ancak bu meselede rüşveti alan kişinin dava ile ilgilenen bir hâkim ya da yetkili olmaması gerekmektedir. Zira davayı adâletle yürütmeleri icab ettiği için bu konu hakkında rüşvet almaları caiz olmamaktadır. Hanefî âlimlerden olan İbn Melek de bu görüşü benimsemektedir.⁵⁷ *Mecmau’l-bahreyn*’de de kendi hakkını ortaya çıkarması ya da haksızlığı önlemek için bir kimsenin verdiği malın rüşvet olmadığı ifade edilmektedir.⁵⁸

Buraya kadar İslam’da rüşvetin yasaklanması ile ilgili hadisleri genel hatları ile aktararak konunun hadisler nezdinde nasıl zikredildiğini ifade etmeye çalıştık. Bu açıdan altı hadis inceledik. Yer yer yukarıda da zikredildiği üzere bunlardan üçü hakkında “sahih”, ikisi hakkında “hasen”, biri hakkında ise “ceyyid” değerlendirmesi yapılmaktadır. Sened tahlili kısmındaki ravilerin sened ve muhteva yönünden değerlendirilmesi ise yalnızca ana konumuzu oluşturan hâkimlerin rüşvet almasının haramlığı başlığı altında incelenecektir.

2. Hâkimlerin Rüşvet Almasının Haramlığı Konusundaki Hadislerin Değerlendirilmesi

Konuyla ilgili tespit edebildiğimiz rivayetlerden bazılarında özellikle Resûlullah’ın laneti vurgulanırken bazılarında ise rüşvetin suht (haram kazanç yolu) olarak ifade edildiği

33534); Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbü’rî, *Sahihu İbn Huzeyme*, thk. Muhammed Mustafa el-A’zamî, 4 cilt, (Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, ts.), 4/53 (No. 2338); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, 4/158 (No. 7912); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, 17/106 (No. 256).

⁵⁶ Ebû Dâvûd, *Süneni Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi*, çev. Necati Yeniçel – Hüseyin Kayapınar, 13/161; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/424, (No. 23649).

⁵⁷ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi*, çev. Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, redaksiyon: Mehdi Ali Seçkin, (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991), 13/159. Geniş bilgi için bkz. Ebû’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kâfî el-Herevî, *Mirkâtü’l-Mefâtiḥ Şerhu Mişkâti’l-Mesâbih*, (Beyrut: Dârü’l-Fikir, 2002), 6/2437 (No. 3753).

⁵⁸ Ebû’l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba’lebekî el-Bağdâdî İbnü’s-Sââtî, *Mecmau’l-bahreyn ve mülteka’n-neyyireyn*, thk. İlyas Kaplan, (Beyrut: Dârü’l-Kütüb’l-İlmiyye, 2005), 740.

Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi*, trc. Necati Yeniçel – Hüseyin Kayapınar, 13/159.

görülmektedir. Bundan dolayı rivayetleri iki grupta incelemeye çalışacağız.

2.1. Resulullah'ın Hüküm Verirken Rüşvet Alana da Verene de Lanet Etmesi ile İlgili Hadisin Değerlendirilmesi

Hâkim, lügat olarak insanlar arasında hükmü uygulayan kişiye denir. Asma'î (öl. 216/831), hükümet kelimesinin aslının, bir kişiden zulmü kaldırmak olduğunu ve zâlim olan bir kimsenin zulmünü engellediği için insanlar arasında hâkim kelimesinin bu şekilde isimlendirildiğini ifade etmektedir.⁵⁹

Hâkimlerin rüşvet almalarını yasaklayan hadisler araştırıldığında Kütüb-i Sitte'de bizzat "h-k-m" hâkim kelimesinin kullanıldığı sadece bir hadis bulunduğu ve sahih olarak değerlendirilen bu hadisin Tirmizî'nin *Sünen*'inde yer aldığı görülmektedir. Öncelikle aşağıda nakledilen bu hadisin başka hangi kaynaklarda geçtiği, sahihlik durumu ve senedindeki ravilerin tahlili yapılacaktır. Söz konusu hadis şu şekilde rivayet edilmiştir:

«حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّأْسِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ فِي الْحَكْمِ»»

Ebû Hüreyre şöyle rivayet etmiştir: *"Resûlullah (s.a.v.) (hüküm verme ile ilgili konularda, hükmederken) rüşvet alana da verene de lanet etti."*⁶⁰

Sened Tahlili:

Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf b. Abdillâh es-Sekafî Ebû Recâ' el-Belhî el-Bağlânî (öl. 240/854): Yahyâ b. Maîn (öl. 233/847), Ebû Hâtim (öl. 277/890) ve Nesâî (öl. 303/915), Kuteybe hakkında "sika" değerlendirmesini yapmışlardır.⁶¹ İbn Hacer (öl. 852/1449) de kendisine "sika, sebt" nitelemesini yapmaktadır.⁶²

Ebû Avâne Vaddâh b. Abdillâh el-Yeşkurî el-Vâsıtî el-Bezzâz (öl. 176/792): Ebû Zür'a (öl. 264/877), kendisinin yazdığı kitaplardan okuduğu zaman "sika" olduğunu belirtmektedir. Ebû Hâtim ise onu "sadûk, sika" olarak nitelemekte, kitaplarının "sahih" olduğunu, hıfzından rivayet ederse rivayetleri karıştırabildiğini zikretmektedir.⁶³ İbn Hacer de kendisi hakkında "sika, sebt" değerlendirmesini yapmaktadır.⁶⁴

Ömer b. Ebî Seleme; Abdullah b. Abdülesed b. Hilâl b. Abdillâh el-Kureşî el-Mahzûmî Ebû Hafs (öl. 83/702): Hz. Peygamber'in üvey evlatlığıdır. Sahabîdir.⁶⁵ Ebû Avâne

⁵⁹ Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî, *Tâcû'l-arûs*, (Beirut: Dâru Sâdir, ts.), 8/252; İbrahim Mustafa vd., (Kahire Arap Dil Kurumu tarafından çıkarılan sözlük), *el-Mu'cemü'l-vasît*, 2 cilt, (Kahire: Dâru'd-Da've, ts.), 1/190.

⁶⁰ Tirmizî, "Ahkâm", 13 (No. 1336).

⁶¹ Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdîrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl-fi esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşar Avvâd Marûf, (Beirut: Müessesetü'r-Risale, 1980), 23/523-534 (No. 4852).

⁶² Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, *Takrîbü't-tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. (Suriye: Dâru'r-Rüşd, 1986), 1/799 (No. 5522).

⁶³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 30/441-448 (No. 6688).

⁶⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 1/580 (No. 7407).

⁶⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 21/372-378 (No. 4246).

Vaddâh b Abdillâh'tan hadis nakletmiştir.⁶⁶

Ömer b. Ebî Seleme'nin Babası Ebû Seleme Abdullah b. Abdüleşed b. Hilâl b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzûm el-Kureşî Ebû Seleme el-Mekkî (öl. 4/625): Resûlullah'ın sût kardeşidir. Sahabenin en faziletliileri arasındadır.⁶⁷

Ebû Hüreyre Abdurrahman b. Sahr (öl. 58/677): Sahabîdir.⁶⁸

Tirmizî, naklettiği Ebû Hüreyre hadisi hakkında "hasen" hükmü vermekte, Elbânî de Tirmizî'nin naklettiği Ebû Hüreyre hadisini sahih olarak değerlendirmektedir. Tirmizî bu bapta Abdullah b. Amr, Âişe, İbn Hadîde ve Ümmü Seleme hadislerinin de geldiğini nakletmektedir.⁶⁹

Hadis kaynaklarında ağırlıklı olarak Ebû Hüreyre tariki ile gelen rivayetlere yer verilmekte olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Tahavî'nin *müşkilü'l-âsâr*'ında "hakem" lafzını kullanmak suretiyle Ümmü Seleme tarikine yer verdiği tespit edilmiştir.⁷⁰ Şuayb Arnavût (öl. 2016), Ümmü Seleme hadisinin "hasen li gayrihi" olup isnadının zayıf olduğunu zikretmektedir.⁷¹

Tirmizî, bu bapta en iyi ve en sahih isnadla gelen hadisin Ebu Seleme-Abdullah b. Amr tariki ile gelen bir başka hadis olduğu bilgisini Abdullah b. Abdurrahmân'dan işittiğini ifade etmektedir.⁷²

Ebû Hüreyre hadisi aynı sened ve metinle Hâkim'in *Müstedrek*'inde ve Tahavî'nin *Şerhu müşkili'l-âsâr*'ında rivayet edilmektedir.⁷³ Şuayb Arnavût, Tahavî'nin naklettiği bu hadisin isnadının hasen, ricalinin ise Ömer b. Ebî Seleme hariç sika olduğunu belirtmekte ve Ömer b. Ebî Seleme'nin ise sadûk olup Sünen sahiplerinin kendisinden hadis aldığı, muhalefet olmadığı takdirde hadislerinin hasen sayıldığını ifade etmektedir.⁷⁴ Zehebî, *Telhîsü'l-Müstedrek*'inde bu hadis hakkında değerlendirme yapmayıp sükût etmektedir.⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, bu hadisi Ebû Avâne'den itibaren aynı sened olmak üzere Resûlullah yerine Allah lafzını getirmek suretiyle rivayet etmektedir.⁷⁶ Şuayb Arnavût, bu hadisin sahih li gayrihi olduğunu isnadının ise hasen olduğunu zikretmektedir.⁷⁷

Görüldüğü üzere sened tahlili yapılan hadisteki tüm ravilerin yaş itibari ile birbirlerinden hadis nakletmelerinin uygun olduğu, sened zincirinde ise herhangi bir

⁶⁶ Mizzi, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 30/441 (No. 6688).

⁶⁷ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 15/187-188 (No. 3369); İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/310 (No. 3420).

⁶⁸ Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 34/366-378.

⁶⁹ Tirmizî, "Ahkâm", 13 (No. 1336).

⁷⁰ Tahavî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb Arnavût, 16 cilt, 1. basım, (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 1994), 14/335.

⁷¹ Tahavî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 14/335.

⁷² Tirmizî, "Ahkâm", 13 (No. 1336).

⁷³ Hâkim en-Nisâbü'r, *el-Müstedrek*, 4/115 (No. 7067); Tahavî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 14/337 (No. 5662).

⁷⁴ Tahavî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, 14/337.

⁷⁵ Zehebî, *Telhîsü'l-Müstedrek*, 4/115 (No. 7067).

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 2/387 (No. 9019).

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne'd*, 2/387 (No. 9019).

kopukluğun olmadığı, ravilerin tamamının ise sika, sebt olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hadis âlimlerinin hadisin senedi hakkındaki yorumlarını da dikkate alarak bu hadisin isnadının sahih olduğu söylenebilir.

2.2. Rüşvetin Suht Sayılmasıyla İlgili Rivayetler

Değerlendirilmesi yapılan esas hadis dışında özellikle hâkimlerin rüşvet almalarını yasaklayan ve mevkuflar olarak değerlendirilen dört rivayet daha tespit edilmiştir. Bu dört rivayette de hükümde rüşvetin suht olduğu ifadesi yer almaktadır. Suht kelimesine bakıldığında ise bu kelimenin Yahudilerin sıklıkla haram (suht) yemeleri sebebiyle kınandıkları Mâide sûresinin 42. âyetinde yer aldığı ve genel olarak bu kelimenin haram kazanç yolları olarak ifade edildiği görülmektedir.⁷⁸

2.2.1. Birinci Rivayet

حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَثْمَانُ بْنُ عَمَرَ، حَدَّثَنَا فِطْرُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: مَا السُّحْتُ؟ قَالَ: «الرِّشَاءُ»، فَقَالَ: فِي الْحَكْمِ؟ قَالَ: «ذَلِكَ الْكُفْرُ، ثُمَّ قَرَأَ»: {وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ} [المائدة: 44]

İnceleyeceğimiz rivayetlerin ilki Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *Müsned'*inde yer almaktadır. Mesrûk şöyle dedi: "Abdullah ile birlikte oturuyordum. Bir adam ona "suht nedir?" diye sordu. Bunun üzerine onun rüşvet olduğunu söyledi. O adam bunun hüküm verirken mi geçerli olduğunu sorunca Abdullah b. Mesud onun küfür olduğunu söyledi ve Mâide 44. âyeti okudu."⁷⁹

Hüseyin Selim Esed, bu rivayetin isnadının sahih olduğunu zikretmektedir.⁸⁰

Sened Tahlihi:

Muhammed: Bu ravinin kimliğini ilgili kaynaklarda tam olarak tespit edemedik. Ancak Hüseyin Selim Esed bu râvinin yer aldığı isnadın sahih olduğunu ifade etmektedir.⁸¹

Osman b. Ömer: Bu ravinin kimliğini ilgili kaynaklarda tam olarak tespit edemedik. Ancak Hüseyin Selim Esed bu râvinin yer aldığı isnadın sahih olduğunu ifade etmektedir.⁸²

Fitır b. Halife el-Kureşî el-Mahzûmî Ebû Bekr el-Kûfî (öl. 155/771): Yahyâ b. Sa'îd (öl. 198/813), Yahyâ b. Ma'în (öl. 233/847), Ahmed b. Hanbel (öl. 241/855) ve İclî (öl. 261/874) onun hakkında "sika" değerlendirmesini yapmaktadırlar.⁸³

Mansûr b. Mu'temir b. Abdillâh b. Rebî'a Ebû İ'tâb el-Kûfî (öl. 132/749): Abdurrahmân b. Ebî Hâtim (öl. 327/938), babasının Mansûr hakkında "sika" değerlendirmesini yaptığını zikretmektedir. İclî, onun "sika" olduğunu, Kûfe halkının

⁷⁸ Köse, "Rüşvet", 303.

⁷⁹ Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temimî el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Yalâ*, thk. Hüseyin Selim Esed, 13 cilt, (Dimeşk: Dârül Me'mun li't-Türâs, 1404), 9/173 (No. 5266).

⁸⁰ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Yalâ*, 9/173 (No. 5266).

⁸¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Yalâ*, 9/173 (No. 5266).

⁸² Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsnedü Ebî Yalâ*, 9/173 (No. 5266).

⁸³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/312-315 (No. 4773).

en sağlamı sayıldığını belirtmektedir.⁸⁴ İbn Hacer, onun “sika, sebt” olduğunu ve tedlis yapmadığını kaydetmektedir.⁸⁵

Sâlim b. Ebî'l-Ca'd Râfi' el-Eşcaî (öl. 97/715): Yahyâ b. Maîn, Ebû Zûr'a ve Nesâî kendisini “sika” olarak nitelemişlerdir.⁸⁶ İbn Hacer de kendisi hakkında “sika” değerlendirmesini yapmaktadır.⁸⁷

Mesrûk b. el-Ecda' el-Hemedânî el-Vâdî' Ebû Âişe el-Kûfî (öl. 63/682): İclî, onun “Kûfeli, sika” bir tabî olup Abdullah'ın ashabından biri olduğunu ve Kuran okutup fetva verdiğini kaydetmiştir. Muhammed b. Sa'd (öl. 230/844) da “sika” olduğunu ve “salih” hadisleri bulunduğunu zikretmiştir.⁸⁸ İbn Hacer de onu “sika” olarak değerlendirip kendisinin muhadram olduğunu zikretmiştir.⁸⁹

2.2.2. İkinci Rivayet

حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَانَ يَقَالُ: «الرُّشْوَةُ فِي الْحَكْمِ سُحْتٌ»

Bu bağlamdaki ikinci rivayet İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*inde şu şekilde yer almaktadır: Mansûr, İbrahim'den şöyle rivayet etmektedir: “*Hakimin hüküm verirken rüşvet alması haramdır.*” denilmekte idi.”⁹⁰

Sened Tahlili:

Ebû Abdillâh Cerîr b. Abdilhamîd b. Kurt ed-Dabbî er-Râzî (öl. 188/803): Muhammed b. Sa'd, onun “sika” olduğunu söylerken İbn Ammâr el-Mevsilî (öl. 242/856) onun “hüccet” olduğunu, kitaplarının ise “sahih” olduğunu kaydetmiştir. İclî ve Nesâî kendisi hakkında “sika” değerlendirmesini yapmıştır.⁹¹

Mansûr b. Mu'temir b. Abdillâh b. Rebî'a Ebû İ'tâb el-Kûfî (öl. 132/749): Abdurrahmân b. Ebî Hâtim, babasının Mansûr hakkında “sika” değerlendirmesini yaptığını zikretmektedir. İclî, onun “sika” olduğunu ve Kûfe halkının en sağlamı sayıldığını belirtmektedir.⁹² İbn Hacer de onun “sika, sebt” olduğunu ve tedlis yapmadığını kaydetmektedir.⁹³

İbrahim b. Yezîd b. Kays İbnü'l-Esved en-Neha'î Ebû İmrân el-Kûfî (öl. 96/714): İbn Hacer, kendisinin “sika” ve fakih olduğunu ve mürsel hadis rivayet ettiğini zikretmiştir.⁹⁴

⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28/546-554 (No. 6201); Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 23/313 (No. 4773).

⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/973 (No. 6908).

⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 10/130-133 (No. 2142).

⁸⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/226 (No. 2170).

⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 27/451-456 (No. 5902).

⁸⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/935 (No. 6601).

⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 4/443, (No. 21955).

⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/75-76 (No. 116).

⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 28/546-554 (No. 6201).

⁹³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/973 (No. 6908).

⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/95 (No. 270).

2.2.3. Üçüncü Rivayet

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: عَنْ عاصِمٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حَبِيشٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: «السُّحْتُ: الرِّشْوَةُ فِي الدِّينِ». قَالَ سَعْيَانُ: «يَعْنِي فِي الْحُكْمِ»

Bu konuda gelen üçüncü rivayet şöyledir; Abdürrezzâk b. Hemmâm, Âsım'dan o da Zirr b. Hubeyş'ten, o da İbn Mes'ûd'dan onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Dinde (hüküm verirken) rüşvet almak, suhttür.” Süfyân, din kavramından kastedilenin hüküm verirken rüşvet almak demek olduğunu ifade etmektedir.⁹⁵

Abdürrezzâk b. Hemmâm'ın *Musannef*'indeki bu hadis Âsım'dan itibaren aynı sened ve lafızlarla Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebir*'inde de geçmektedir.⁹⁶

Sened Tahlili:

Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî (öl. 211/826): Yemenli büyük hadis hâfızdır. Zehebî, kendisini “sika” olarak değerlendirmektedir.⁹⁷

Ebû Bekr Âsım b. Ebi'n-Necûd el-Esedî el-Kûfî (öl. 127/744): Ya'kûb b. Süfyân (öl. 277/890), onun “sika” olup hadislerinde muzdariplik olduğunu ifade etmiştir. Ebû Zür'a, kendisine “sika” derken Nesâî, “leyse bihî be's (Hadisi yazılır ve araştırılır.)” değerlendirmesini yapmıştır.⁹⁸ İbn Hacer, vehim sahibi olduğunu söyleyerek onu “sadûk” olarak değerlendirmiş, *Sahihayn*'daki hadislerinin sağlam, kıraatte ise hüccet olduğunu zikretmiştir.⁹⁹

Zir b. Hubeyş b. Hubâşe b. Evs b. Bilâl el-Kûfî (öl. 82/701): Muhadramdır. İbn Maîn ve İbn Sa'd kendisi hakkında “sika” değerlendirmesini yapmıştır. Ebû Nuaym ise vefatı sırasında 127 yaşında olduğunu zikretmiştir.¹⁰⁰

Abdullah b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb Ebû Abdirrahmân el-Hüzelî (öl. 32/652): Sahabîdir.¹⁰¹

2.2.4. Dördüncü Rivayet

Konu ile alakalı olarak dördüncü rivayet Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebir*'inde şu şekilde rivayet edilmektedir:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الصَّائِغُ الْمَكِّيُّ، ثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، ثنا حَمَّادُ بْنُ يَحْيَى الْأَنْجِيُّ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الْأَحْوَصِ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: «الرِّشْوَةُ فِي الْحُكْمِ كُفْرٌ، وَهِيَ بَيْنَ النَّاسِ سُحْتُ»

Muhammed b. Ali es-Sâiğ el-Mekkî'nin Sa'd b. Mansûr'dan, onun Hammâd b. Yahyâ el-Ebec'den, onun Ebû İshâk'tan onun da Ebu'l-Ahves'ten rivayet ettiğine göre İbn Mes'ûd şöyle demiştir: “Hüküm verirken rüşvet almak küfürdür. İnsanların kendi

⁹⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 8/147 (No. 14664).

⁹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 9/226 (No.9099).

⁹⁷ Zehebî, *Siyerü A'lâmî'n-Nübelâ*, 8/222.

⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, 5/38-39 (No. 67).

⁹⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, 1/471 (No. 3054).

¹⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, 3/321-322 (No. 597).

¹⁰¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzib*, 323. (3613).

*aralarında rüşvet alıp vermeleri ise suht yani haramdır.*¹⁰²

Heysemî, Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebir*'inde naklettiği hadisin ricallerinin sahih olan ricallerden olduğunu beyan etmektedir.¹⁰³

Sened Tahlili:

Muhammed b. Ali b. Zeyd el-Mekkî es-Sâîğ Ebû Abdillâh (öl. 291/903): Zehebî, kendisini "sika, imam" olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁴

Sa'îd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî Ebû Osman el-Mervezî (öl. 227/841): Muhammed b. Abdillâh b. Nümeyr (öl. 234/848), Muhammed b. Sa'îd, Ebû Hâtim kendisi hakkında "sika" değerlendirmesini yapmaktadırlar. Harb b. İsmâil, Ahmed b. Hanbel'in ondan övgü ile bahsettiğini belirtmektedir.¹⁰⁵ İbn Hacer, onu "sika" olarak değerlendirirken, hafızasına olan güveninden dolayı yazdığı kitaplara bir daha dönüp bakmadığını belirtmektedir.¹⁰⁶

Hammâd b. Yahyâ el-Ebah es-Sülemî Ebû Bekr el-Basrî (öl. ?): Ahmed b. Hanbel onu "sâlihu'l-hadis" olarak nitelendirirken Yahyâ b. Ma'în onun hakkında "sika" değerlendirmesini yapmaktadır. İbn Hibbân onu *Sikât*'ta zikretmektedir.¹⁰⁷ İbn Hacer onu "sadûk" olarak zikredip hata ettiğini belirtmiş ve 8. tabakada yer aldığını zikretmiştir.¹⁰⁸

Amr b. Abdillâh b. Ubeyd Zîyuhmid Ebû İshâk es-Sebî'î el-Kûfî (öl. 127/744): Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Ma'în, Nesâî ve İclî kendisini "sika" olarak değerlendirmektedir.¹⁰⁹ Aynı şekilde İbn Hacer de kendisini "sika" olarak nitelendirmektedir.¹¹⁰

Avf b. Mâlik b. Nadle Ebu'l-Ahves el-Eşca'î el-Kûfî: Yahyâ b. Ma'în kendisini "sika" olarak değerlendirmektedir. İbn Hibbân da onu *Sikât*'ta zikretmektedir.¹¹¹ İbn Hacer kendisini "sika" olarak nitelendirmekte ve Irak'ta Haccâc'ın valiliği zamanında 100 senesinden önce öldürüldüğünü zikretmektedir.¹¹²

Abdullah b. Mes'ûd b. Gâfil b. Habîb Ebû Abdirrahmân el-Hüzelî (öl. 32/652): Sahabîdir.¹¹³

Merfu olarak gelmeseler de buraya kadar zikredilen bu 4 rivayette de hüküm vermede rüşvetin suht (haram) olduğu açıkça ifade edilmektedir. Rüşvetin hükümde suht

¹⁰² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 9/226 (No. 9100).

¹⁰³ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*, thk. Hüsâmeddin el-Kudsî, 10 cilt, (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994, 1414), 4/199-200 (No. 7032).

¹⁰⁴ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî et-Türkmânî, *Siyerü A'lâmî'n-Nübelâ*, 18 Cilt, (Kahire: Dârü'l-hadis, 2006), 10/459.

¹⁰⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11/77-81 (No. 2361).

¹⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 241 (No. 2399).

¹⁰⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 7/292-296 (No. 1492).

¹⁰⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 179 (No. 1508).

¹⁰⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/102-112 (No. 4400).

¹¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 423 (No. 5065).

¹¹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 22/445-446. (No. 4548).

¹¹² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 433 (No. 5218).

¹¹³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 323. (3613).

sayılacağına dair yukarıda naklettiğimiz dört rivayetten birinci ve dördüncü rivayetlerin senedleri hakkında “sahih” değerlendirmesi yapılmaktadır. Dolayısıyla bu rivayetler de bir nevi hâkimlerin rüşvet almamaları gerektiğini destekleyen birer şahit konumundadır. Kurân-ı Kerim’de “Mallarınızı aranızda haksız sebeplerle yemeyin. Kendiniz bilip dururken, insanların mallarından bir kısmını haram yollardan yemeniz için o malları hâkimlere (idarecilere veya mahkeme hâkimlerine) vermeyin.”¹¹⁴ âyetinde de belirttiği gibi rüşvet sadece genel manada yasaklanmamakta aynı zamanda hükümde sözü geçen yetkili kimselerin yani hâkimlerin de rüşvet almamaları gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Yine rivayetlerde geçen rüşvet kelimesinin haram manasında kullanılan suht anlamına geldiği ve Allah’ın lanetinin hüküm verirken rüşvet alıp veren kimseler üzerine olacağı hadisi zikredilerek özellikle yargıda bulunacak olan kimselerin rüşvet almaları durumunda ciddi yaptırım ve cezalarla karşılaşacakları bildirilmektedir.

3. Hâkimlerin Rüşvet Alması ile İlgili Hadislerin Muhteva Yönünden Değerlendirilmesi

Suht kelimesi, genel manada kişiyi felakete götürecek her türlü haram kazanç yolları anlamında kullanılmaktadır.¹¹⁵ Bu bağlamda hadislerde geçen hükümde rüşvetin (adlı rüşvet) suht kapsamına dahil edildiği görülmektedir.¹¹⁶ Resûlullah (s.a.v.) suht yiyen bir kimsenin bedeninin cennete giremeyeceğini ve ateşin kendisine daha layık olduğunu bildirmektedir.¹¹⁷ İbn Sîrîn (öl. 110/728), suhtun “hükümde rüşvet” olarak zikredildiğini ifade etmektedir.¹¹⁸

Ömer b. Abdülazîz (öl. 101/720) bir hâkimin hüküm verirken hata etmemesi için hâkimin kavrayışı yüksek, akıllı, anlayışlı, iffetli, âlim, ilmi çok sorgulayan ve salîb bir kimse olması gerektiğini ifade etmektedir. Aynı, buradaki iffeti çirkin şeylerden uzak durmak olarak yorumlayıp hâkimin hediye şeklinde de olsa rüşvet almaması gerektiğini zikretmektedir. Salîb kelimesinin ise haksızlığın karşısında sağlam olarak dimdik duran, hak ile birlikte kuvvetli bir duruş sergileyen anlamında kullanıldığını ve hâkimin ilmi yönden kendini çok geliştirmesi, taraf tutmaması ve gevşek davranmaması gerektiğini belirtmektedir.¹¹⁹ Görüldüğü üzere hâkimlik makamına gelecek olan kişilerde zulmün ortadan kaldırılıp adâleti gerçekleştirebilmek için bazı vasıflar hassasiyetle gözetilmektedir. Bunların en başında da hâkimin rüşvet alarak Allah’ın koyduğu hükümleri değiştirip adâleti ortadan kaldırmaması gerektiği zikredilmektedir.

Bu konu ile ilgili olarak Hasan Basrî (öl. 110/728) Mâide sûresinin 44. âyetinden yola çıkarak Allah’ın, hâkimlerden hevâlarına göre hüküm vermeyeceklerine, hüküm verirken insanlardan korkmayacaklarına ve Allah’ın âyetlerini ufak bir para karşılığında

¹¹⁴ Kur’ân-ı Kerim Açıklamalı Meâli, çev. Ali Özek, Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2015), el-Bakara 2/188.

¹¹⁵ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye fi garîbî’l-hadis*, 2/345.

¹¹⁶ Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahrü’l-muhtâ*, nşr. Münciye binti Hâdî en-Nefezî, (Beyrut: 1992), 4/263; İbnü’l-Feres, *Ahkâmü’l-Kur’ân*, nşr. Münciye binti Hâdî en-Nefezî, (Beyrut: 2006), 2/424-425.

¹¹⁷ Abdürrezzâk es-San’ânî, *el-Musannef*, 11/346; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsneid*, 3/321, 399.

¹¹⁸ Buhârî, “İcâre”, 16.

¹¹⁹ Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 12/241.

satmayacaklarına dair söz aldığını belirtmektedir.¹²⁰

Cessâs (öl. 370/981) hâkimin rüşvet alması durumunda, biri rüşvet alması diğeri de haksız yere hüküm vermesi nedeniyle iki açıdan fâsık olacağını (günaha gireceğini) rüşvet veren kimsenin de yine bu şartları taşıdığını ifade etmektedir.¹²¹ “Hâkim, başkalarının hediyesini almamalı, bir malı kendisine kıymetinden noksana satmalarını veya kendisine borç vermelerini kabul etmemelidir. Bir hâkim ancak kendisinden rütbeten mukaddem olup kendisine hâkimliği veren zâtın hediyesini kabul edeceği gibi, kendi mahreminin hediyesini de kabul edebilir. Keza kendisinin hâkim olmadan önce dostu olup kendisine hediye vermek mutadı bulunan kimsenin de mutaddan ziyade olmayan hediyesini kabul edebilir. Elverir ki bunların bir davaları bulunmasın.”¹²²

İbn Âbidîn (öl. 1252/1836), İbnü'l-Hümâm'ın (öl. 861/1457) *Fethü'l-kadîr*'inde açıkladığı rüşveti dört maddede özetlemektedir.¹²³ Bu dört madde, Kâdîhân'ın (öl. 592/1196) *Fetâvâ* kitabının kadâ bâbında da geldiği gibi şöyledir: “Rüşvet dört kısımdır;

1) Her iki tarafa da haram olan rüşvet, kadı olmak için verilen rüşvettir. Rüşveti veren kadı olamaz. Bu şekilde verilen rüşveti alana da rüşvet haramdır, bu yolla kadı olmak da haramdır.

2) Bir davada lehinde bir hüküm almak için kadıya verilen rüşvet de bu münasebetle verilen karar haklı olsun olmasın, her iki taraf için haramdır.

3) Can veya mala bir zarar gelmesinden korkularak verilen rüşvet, alan için haram, veren için değildir.

4) Keza bir kimse malına göz dikildiğini anlayarak bu malın bir kısmını rüşvet olarak verirse, rüşvet veren bakımından helâl, alan bakımından haramdır. Alan bakımından helâl olmasının hilesi, verenin, rüşveti alanı, bir günlüğüne sabahtan akşama kadar, vermek istediği rüşvet tutarında bir meblağ ile çalıştırması (isticarı) dır. Çalıştırma (icare) akdi sahih bir akittir. Akitten sonra, çalıştırılan (isticar edilen) kimse, aldığı meblağı dilerse anlaşma gereği olan yere, dilemezse başka yere sarfeder. Bütün bunlar, rüşvetin önceden verilerek birisinden Sultan nezdinde aracılık istendiği durumda söz konusu olabilir. Eğer Sultan nezdinde düşen işimi yap diye ricada bulunulmuş olup hiçbir surette rüşvet söz konusu yapılmamış fakat o iş görüldükten sonra o işi yapana rüşvet verilirse, bazılarının göre bunu almak helâl sayılmaz, diğer bazılarının göre ise helal sayılır ki doğrusu da budur. Çünkü bu durumda bir kadirbilirlik ve bir iyiliğe iyilikle karşılık vermek (mücâzâte-ihsan) söz konusudur. İmam ve müezzine, bir şart koşulmadan hizmetlerine karşılık verilen ücret bu durumdadır.”¹²⁴

Beyzâvî (öl. 685/1286) hâkimlere bir şey vermenin rüşvet olacağını belirtmektedir. Zira

¹²⁰ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 12/240.

¹²¹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 3 cilt, (Beyrut: Dâru'l-fikr, ts.), 3/433.

¹²² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukûku İslâmiyye ve İstîlahâtü Fıkhiyye Kâmu'su*, (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975), 8/220.

¹²³ Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilaziz el-Hüseynî ed-Dimaşkî İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, 5 Cilt, (Beyrut: Dârü İhyâ't-Türâsî'l-Arabî, ts.), 4/303-304.

¹²⁴ Halil Sahillioğlu, “İbn Nüceym'in Rüşvet Hakkındaki Risalesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/1 (Mayıs 1966), 692-693.

kişi, bu yolla bir nevi yapmacık bir şekilde menfaat gözeterek kendi maksadına erişmiş olacaktır.¹²⁵ Dolayısıyla bu durum adâlet terazisinin dengelerini değiştirecektir.

Aynî (öl. 855/1451) Ömer b. Abdülazîz'in Resûlullah zamanında verilen şeye hediye denildiğini, ancak bugün onun adının rüşvet olduğunu belirttiğini kaydetmektedir.¹²⁶

Ahmed Bennâ (öl. 1117/1705) âlimlerden birinin şöyle dediğini zikreder: "Rüşvet alan ve veren bir kimse, Allah ve Resulünün lanetini hak etmektedir. Çünkü rüşvet Allah'ın ahkâmını değiştirmektir. Bu lanet ilk olarak Yahudilerde ortaya çıkmıştır. Şayet bu rüşvet hastalığı Müslümanlara da bulaşırsa onlar da Yahudiler gibi laneti hak etmiş olacaklardır."¹²⁷ Bu ifadelerden hangi dine mensup olursa olsun, hadislerde geçen rüşvetin alınması durumunda Allah ve Resûlû'nün lanetinin tüm din ve toplumlara karşı geçerli olacağı vurgulanmaktadır.

Mübârekpûrî (öl. 1865/1935) konu ile ilgili olarak Ali el-Kârî'nin (öl. 1014/1605) *Miškât* şerhi olan *Mirkât*'ında geçen şu sözü nakletmektedir: "Rüşvet, bir hakkı iptal etmek için ya da batılı gerçekleştirmek için verilen şeye denir. Ancak bir hakka erişebilmek için verilen veya kendisinden zulmü defetmek için verilen şeye gelince bunda bir beis yoktur. Aracı olan biri hak sahibini hakkına kavuşturmak için rüşvet alırsa bunda bir beis yoktur. Fakat bu üç şık da kadılık ve valilik dışında olan şeylerdedir. Kadı ve valilerin rüşvet almasında hiçbir cevaz yoktur. Zira hakkı haklı olana erişirmek, mazlumdan zulmü kaldırmak onların üzerine vaciptir. Böyle vacip olan bir görevde kadı ve valilerin rüşvet almaları caiz değildir."¹²⁸

Devlet memurunun rüşvet alması, devletin kendisine vermiş olduğu kamu hizmeti görevini kötüye kullanması hasebi ile hem üstlendiği göreve hem de devlete karşı bir güvensizlik oluşturmaktadır. Bunun bir sonucu olarak da rüşvet alan her memura genel olarak tüm devletlerde bir ceza verme görüşü benimsenmektedir.¹²⁹ Devlet memurlarında bile rüşvet suçu için yaptırımlar konusunda bu kadar hassasiyet gösterilmekte iken hâkimler gibi devletin en hassas terazisinde söz söyleme yetkisinin bulunduğu adli alanda gerçekleşecek olan rüşvet, devlete olan güveni tamamen sarsmakta ve rüşvetin en ciddi boyutunu oluşturmaktadır.

Sonuç

İslâm'ın ve İslam öncesi diğer ilâhî dinlerin hoş karşılamadığı, insanlık tarihi boyunca neredeyse tüm toplumların kınadığı rüşvet, adeta bulaşıcı bir hastalık gibi insandan insana hatta toplumlardan diğer toplumlara da sirâyet etmektedir.

Rüşvet, haklının haksızdan, hakkın batıldan ayırt edilememesine zemin hazırlayarak İslâmiyet'in üzerine titizlikle yaklaştığı adâlet sistemini pamparça etmektedir. Bu

¹²⁵ Ahmed b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Bennâ es-Sââtî, *Fethu'r-rabbânî tertibi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî mea şerhihi Bülûğu'l-Emânî min Esrâri'l-Fethi'r-Rabbânî*, 24 cilt, (Kahire: Dâru's-Şihâb, ts.), 15/212.

¹²⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 13/154.

¹²⁷ Sââtî, *Fethu'r-Rabbânî*, 15/212.

¹²⁸ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, tashih. Abdülvehhab Abdülatif, (Beyrut: Darulfikir, ts.), 4/565-566.

¹²⁹ Mumcu, *Osmanlı Devleti'nde Rüşvet*, 16.

nedenle özellikle yargı yetkisi bulunan hâkimlerin rüşvet alıp vermemeleri gerektiği üzerinde önemle durulmaktadır. Bulabildiğimiz kadarıyla “hâkim, hüküm” kelimelerinin açıkça kullanıldığı merfu olarak gelen tek hadis, Resûlullah’ın hüküm verirken rüşvet alana da verene (hâkim) de lanet ettiği hadistir. Sahih olarak değerlendirilen bu hadisin sened tahlili bölümünde tüm ravileri incelenmiş ve bu ravilerin tamamının sika olduğu tespit edilmiştir. Tirmizî, naklettiği Ebû Hüreyre hadisine “hasen” hükmü vermektedir. Elbânî ise Tirmizî’nin bu hadisini sahih olarak değerlendirmektedir.

İncelenen hadiste Resûlullah’ın lanetinin, hüküm verirken rüşvet alan ve veren (hâkim) üzerine olduğu bildirilmektedir. Hâkimlerin rüşvet almaları durumunda, Resûlullah’ın laneti gibi çok büyük bir cezaya çarptırılacakları açıkça vurgulanmakta ve sadece tüm insanların değil, bilhassa hükümlerin uygulayıcısı olan hâkimlerin de rüşvetten kaçınmaları gerektiği önemle bildirilmektedir. Zira hâkimlerin menfaat karşılığında kasten hükümlerini değiştirmeleri, bir nevi Allah’ın hükümlerini değiştirmeleri anlamına gelmektedir.

Hâkimlerin rüşvet almaları hakkındaki mevkuf olan dört rivayetin ikisinde hâkimlerin hüküm verirken rüşvet almalarının küfür olduğu belirtilmekte iken diğer iki rivayette ise bu durumun suht olduğu ifade edilmektedir. Suht ise bir kimseyi helake sürükleyen haram kazanç yollarından her biri için genel manada kullanılan bir kelimedir. Dolayısıyla hadislerde geçen hakimlerin aldıkları rüşvetin genel itibarıyla suht ekseninde yer aldığı görülmektedir.

Her ne kadar gasp edilen kimsenin hakkını almak ve zulmü engellemek için rüşvet verilebileceği ifade edilse de Hanefî âlimler, rüşveti alan kişinin kesinlikle davaya bakmakla görevlendirilen bir hâkim ya da yetkili bir kimse olmamasını şart koşmaktadırlar. Bu da rüşvet ile ilgili meselelerde hâkimlerin sorumluluğunun daha çok olduğunu göstermekte ve onların bu konuda daha çok hassasiyet göstermelerini gerektirmektedir.

Tüm insanlar için sınırları kesin olarak çizilen bir yasağın adâleti yerine getirmekle görevli olan hâkimleri kapsamı da pek tabidir. Zira yüklendikleri misyon itibarı ile hâkimler, hem insanlara, hem devlete hem de Allah’a karşı daha çok sorumluluk taşımaktadırlar. Dolayısıyla onların sadece rüşvet konusunda değil, en ufak meselelerde bile üstlendikleri her vazifeyi hassasiyetle yerine getirmeleri gerekmektedir. Zaten hâkim olacak kişilerde aranan birçok kriter de onların çok titiz bir elemenden geçerek bu mevkiye gelebileceklerini göstermektedir. Dolayısıyla tüm insanları kapsayan genel bir rüşvet yasağı varken buna daha çok dikkat etmesi gereken hâkimlerin de ayrıca zikredilmesine gerek duyulmamış olabilir. Birçok hadis ve rivayetlerde hâkimlerde bulunması gereken vasıfların en ince ayrıntısına kadar zikredilmiş olması, İslâm’da adâlet anlayışına ne kadar değer verildiğini göstermektedir. Şüphesiz hâkimlerin rüşvet almalarını yasaklayan hadis de bu doğrultudadır. Zira adâlet, ancak hak ve hukuku gözeten, rüşvet almayan hâkimler tarafından tatbik edilebilir.

Kaynakça

- Abdurrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef*. thk. Habîbürrahman el-A'zamî. 11 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmî, 1403-1983.
- Akarsu, Murat. "İlk Dönem İslâm Tarihinde Yargının Kurumsallaşmasında Dört Halifenin Rolü". *Eskiye Dergisi* 37 (Aralık 2018), 57-79.
- Ali el-Kârî, Ebû'l-Hasen Nûreddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. *Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâtî'l-Mesâbîh*. 9 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikir, 2002.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel el-Ehâdis müzile bi ahkâmî Şuayb Arnavût aleyhâ*. Kahire: Müessesetü Kurtuba, ts.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed el-Aynî. *Umdetü'l-gârî şerhu Sahihî'l-Buhârî*. Beyrut: Dârü'l-fikir, ts.
- Atar, Fahrettin. *İslâm Adliye Teşkilatının Ortaya Çıkışı ve İşleyişi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Doktora Tezi, 1975.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî. *es-Sünenü'l-Kübrâ li'l-Beyhakî ve fî zeylihî el-Cevherü'n-Nakî*. 10 Cilt. Haydarabad: Meclisü Dâireti'l-Meârif, 1344.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî. *Müsnedü'l-Bezzâr bismi'l-Bahri'z-Zehâr*. thk. Mahfuz Rahman Zeynullah. 18 cilt. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1975.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî. *Sahihu'l-Buhârî*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir. 9 Cilt. by: Dârü Tavku'n-Necat, 1422.
- Canan, İbrahim. (Çev.) *Kütübi Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. edt. Ahmet Hikmet Ünalmiş, Ankara: Akçağ yay., 1992.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, ts.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. Fadl b. Behram ed-Dârimî et-Temîmî. *Sünenü'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed. 4 Cilt. Arabistan: Dârü'l-Muğnî li'n-Neşr ve't-Tevzî'. 1412-2000.
- Daşcıoğlu, Kemal. "Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekârlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler". *Sayıştay Dergisi* 59 (Ekim 2005),119-124.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Humeyd. 4 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, ts.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebî Dâvûd Terceme ve Şerhi*. çev. Necati Yeniel, Hüseyin Kayapınar. Redaksiyon: Mehdi

- Ali Seçkin. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî. el-Baḥrû'l-muḥîṭ. nşr. Münciye binti Hâdî en-Nefezî. Beyrut: 1992.
- Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ et-Temîmî el-Mevsilî. *Müsnedü Ebî Yalâ*. thk. Hüseyin Selim Esed. 13 Cilt, Dimeşk: Dârü'l- Me'mun li't-Türas, 1404.
- Erkut, Zekeriya. *Câhiliye Dönemi Ceza Hukuku ve İslâm Ceza Hukukuna Etkisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2022.
- Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nîsâbü'rî. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*. (Zeheb'nin *Telhîsi* ile birlikte) thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411-1990.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî. *Mecmau'z-zevâid ve menba'u'l-fevâid*. thk. Hüsâmeddin el-Kudsî. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1994/1414.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü'l-muḥtâr 'ale'd-Dürri'l-muḥtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ts.
- İbn Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî. *ed-Dürer fî İhtisârî'l-Meğâzî ve's-Siyer*. thk. Şevki Dayf, 2. Basım, Kahire: Dârü'l-Meârif, 1119.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*. thk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü't-tehzîb*. thk. Muhammed Avvâme. Suriye: Dârü'r-Rüşd, 1986.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *Sahihu İbn Hibbân bi Tertîbi İbn Balabân*. thk. Şuayb Arnavût. 18 Cilt. 2. Basım. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü'rî. *Sahihu İbn Huzeyme*. thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 4 Cilt, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ts.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. çev. Haydar Hatipoğlu. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye-Faysal İsa el-Bâbî el-Halebî, ts.
- İbnü'l-Esîr, Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fî garîbî'l-hadis ve'l-eser*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, Mahmud Ahmed et-Tanâhî. Mekte: el-Mektebetü'l-Faysaliyye, ts.
- İbnü'l-Feres. Ahkâmü'l-Kur'ân. nşr. Münciye binti Hâdî en-Nefezî, Beyrut: 2006.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Misrî İbnü'l-

- Mülakkın. *Tuhfetü'l-muhtâc ilâ edilleti'l-minhâc*. thk. Abdullah b. Sıaf el-Lihyânî, 2 Cilt. Mekke: Dâru'l-Hira, 1406.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî el-Mısırî. el-Bedrü'l-münîr fî tahrîci'l-ehâdis ve'l-âsârî'l-vâkia fi'ş-şerhi'l-kebîr. thk. Mustafa Ebû'l-Gayt, Abdullah b. Süleyman, Yasir b. Kemal. 9 Cilt, Riyad: Dâru'l-Hicret li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2004.
- İbnü's-Sââtî, Ebû'l-Abbâs Muzafferüddîn Ahmed b. Alî b. Tağlib el-Ba'lebekî el-Bağdâdî. *Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn*. thk. İlyas Kaplan. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- İmamoglu, Hüseyin Vehbi. "Hz. Peygamber Döneminde Hukuksal Gelişim ve Yargısal Örgütlenme". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3/2 (Şubat 2013), 152-170.
- Köse, Saffet. "İslam Hukukuna Göre Rüşvet Suçu ve Cezası". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 11, (2008), 139-166.
- Köse, Saffet. "Rüşvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 35/303-306. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kur'ân-ı Kerim Açıklamalı Meâlî*. çev. Ali Özek, Hayreddin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2. basım, 2015.
- Merçil, Erdoğan. "Selçuklularda Zengin Emirler". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 1/28 (Haziran 2013), 193-207.
- Meşe, Ramazan. "Kuran'da Lanet Kelimesinin Semantik Analizi". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/1 (2015), 215-238.
- Mumcu, Ahmet. *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devleti'nde Rüşvet(Özellikle Adli Rüşvet)*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1985.
- Mustafa, İbrahim vd. *el-Mu'cemü'l-Vasît (Kahire Arap Dil Kurumu tarafından çıkarılan sözlük)*. 2 Cilt. Kahire: Dâru'd-Da'Ve, ts.
- Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl-fî esmâ'ir-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Marûf. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1980.
- Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerhi Câmi'i't-Tirmizî*. tsh. Abdülvehhab Abdüllatif. Beyrut: Daru'l-fikir, ts.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahihu Müslim*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, ts.
- Nâsirüddin el-Elbânî, Muhammed. *Da'îfü't-Terğîb ve't-Terhîb*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2000.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahihi Müslim b. Haccâc*. 2. Basım, 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsî'l-Arabî, 1392.
- Sââtî, Ahmed b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Bennâ es-Sââtî, *Fethu'r-rabbânî tertîbi Müsnedi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî meâ şerhihî Bülûğu'l-emânî min Esrâri'l-Fethi'r-Rabbânî*. 24 Cilt. Kahire: Dâru'ş-Şihâb, ts.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî. *el-Müsnedü'ş-Şâfiî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1400.
- Sahillioğlu, Halil. "İbn Nüceym'in Rüşvet Hakkındaki Risalesi". *Ankara Üniversitesi*

Hukuk Fakültesi Dergisi 22/1 (Mayıs 1966), 692-693.

Şentürk, Ömer Faruk. İslam Hukukunda Rüşvet. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecid es-Selefî. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, ts.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*. thk. Tarik b. 'Avdullah b. Muhammed, Abdülmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî. Kahire: Dârü'l-Harameyn, ts.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî. *el-Mu'cemü's-sağîr (er-Ravdu'Dânî)*. thk. Muhammed Şekûr, 2. Basım, 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî – Ammân: Dâru Amâr, 1985.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdi et-Tahâvî. *ŞerhuMüşkilil-âsâr*. thk. Şuayb Arnavût, 16 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1994.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Mısır: Şirketü Mektebe ve Matbaatü Mustafa el-Bâbî, 1975.

Uslu, Rifat. "İslâm Yargı Hukukunda Hâkimlik Müessesesi". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 7/4 (Ekim 2018), 63-77.

Ümütli, Mehmet. İslam Hukukunda Rüşvet Suçu ve Hukukî Sonuçları. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî. Telhîsü'l-Müstedrek (Hâkim'in Müstedrek'i ile birlikte), thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1411-1990.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî. *Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ*, 18 Cilt, Kahire: Dârü'l-hadis, 2006.